

ขุนสังขานต์ : บทบาทหน้าที่และการดำรงอยู่ในสังคมล้านนาปัจจุบัน

Khun Sangkhan : The Role and the Existence in Lanna Society in the Present Day

พวงผกา ธรรมธิ / Phuangphaka Thammathi

สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง เชียงราย 57100, ประเทศไทย
School of Liberal Arts, Mae Fah Luang University, Chiang Rai 57100, Thailand

Email : Phuangphaka.lac@mfu.ac.th

Received: November 29, 2021

Revised: February 15, 2022

Accepted: February 20, 2022

Abstract

This article aimed to study the story of Khun Sangkhan in the context of Lanna literature and analyze the roles, functions, and existence of Khun Sangkhan in present Lanna society. The article was conducted under the qualitative research by using the content analysis method and functionalism theory. The data were collected from the Lanna ancient manuscripts which included 10 copies of Pab-saa and Pab Khoi. The results showed that Khun Sangkhan in Lanna people's belief was contributed by personification under the assimilation of 3 believes: Brahmanism-Hinduism, Buddhism, and Animism. The story of khun Sangkhan was inherited in two kinds as the oral telling and manuscript one. Lanna people practiced their own tradition to Khun Sangkhan in ways of custom and ritual continually. The appearance and existence of Khun Sangkhan were still in the belief of Lanna people tightly, fully function, and still played the role among Lanna society in five ways as follow: the predication of the year, 2) the guider who told human about the time and took them pass across the old year into the new year on "Wan Sangkhan Long", the person who took the unfortunates and reminded human about their actions and the results of actions in the past year, and the representative of identity of Lanna society.

Keywords: Khun Sangkhan, Lanna, Folklore

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลขุนสังขานต์ในบริบทวรรณกรรมล้านนาและวิเคราะห์ บทบาทหน้าที่และการดำรงอยู่ของขุนสังขานต์ในสังคมล้านนาปัจจุบันโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่อาศัยการวิเคราะห์ตัวบท (Content Analysis) และนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบการสรุปวิเคราะห์จากเอกสารประเภทพิชชา ไบลาน และพิชชอย จำนวน 10 ฉบับ โดยใช้ทฤษฎีแนวคิดบทบาทหน้าที่ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผลการวิจัยพบว่า ขุนสังขานต์ในคติความเชื่อของชาวล้านนาเกิดจากสร้างบุคลาธิษฐานที่อาศัยการผสมผสานความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ศาสนาพุทธและความเชื่อเรื่องผี เรื่องราวของ ขุนสังขานต์ในบริบทวรรณกรรมสามารถจำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ รูปแบบของวรรณกรรมมุขปาฐะที่มีชื่อเรียกว่า ปู่สังขานต์ ย่าสังขานต์และวรรณกรรมลายลักษณ์ ที่มีชื่อว่า ขุนสังขานต์ ชาวล้านนามีธรรมเนียมปฏิบัติเกี่ยวกับขุนสังขานต์ในลักษณะที่เป็นประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับขุนสังขานต์กันมาอย่างต่อเนื่อง ลักษณะการเกิดขึ้นและการดำรงอยู่ของขุนสังขานต์ยังคงปรากฏคู่กับคติความเชื่อของชาวล้านนาอย่างเหนียวแน่น ส่วนบทบาทหน้าที่ของขุนสังขานต์ในสังคมล้านนา ได้แก่ การทำหน้าที่เป็นชุดคำพยากรณ์ ผู้ทำหน้าที่บอกกาลและนำมนุษย์ก้าวเข้าสู่วาระใหม่แห่งปีในวันสังขานต์ ล่อง ผู้นำเอาเคราะห์กรรมของมนุษย์ไปและผู้เตือนสติมนุษย์เกี่ยวกับการกระทำและผลการกระทำที่ผ่านมาและการเป็นเครื่องมือการแสดงอัตลักษณ์ของสังคมล้านนา

คำสำคัญ: ขุนสังขานต์, ล้านนา, คติชน

บทนำ

การเคลื่อนตัวของพระอาทิตย์จากจักรราศีมีนเพื่อเข้าสู่ราศีเมษตามความเชื่อของชาวล้านนาว่าเป็นการเคลื่อนที่ของพระอาทิตย์นั้นเป็นการเดินทางของสุริยเทพแห่งสงกรานต์ อันมีนามว่า “ขุนสังขานต์” ซึ่งเป็นเทศกาลสงกรานต์ที่สำคัญในรอบปี ที่ชาวล้านนา ถือเป็นโอกาสในการเฉลิมฉลองการเปลี่ยนศักราชใหม่ และการเปลี่ยนแปลงศักราชใหม่นี้จะมีความเชื่อและวิถีปฏิบัติของชาวล้านนาเกี่ยวกับขุนสังขานต์และการเดินทางของขุนสังขานต์ ตลอดจน เครื่องนุ่งห่ม เครื่องประดับ อาวุธที่ถือ ลักษณะหรืออากัปกิริยาการเดินทาง พาหนะ ทิศที่เดินทาง รวมทั้งชื่อของนางเทวดาและกิริยาอาการของนางเทวดา ผู้มาคอยรับเสด็จขุนสังขานต์ในช่วงการเปลี่ยนผ่านจากปีเก่าเข้าสู่ปีใหม่ของชาวล้านนา เป็นช่วงแห่งความคาดหวังที่จะให้สิ่งเลวร้ายต่าง ๆ ในปีที่ผ่านมานั้นลบเลือนไปกับปีเก่า ในขณะที่เดียวกันก็ปรารถนาให้สิ่งที่ดีบังเกิดขึ้นในปีใหม่ที่มาถึง กิจกรรมทางความเชื่อจึงถูกเชื่อมโยงกับเรื่องเล่าเกี่ยวกับขุนสังขานต์จนกลายเป็นธรรมเนียมที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา

ขุนสังขานต์ นอกจากจะเป็นตัวแทนของช่วงเวลาในการเปลี่ยนผ่านแล้ว ยังเป็นเสมือนความคาดหวังในอนาคต และการเตรียมความพร้อมในการรับมือกับปัญหาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตตามคำทำนายอันเนื่องมาจาก ขุนสังขานต์ วิถีชีวิตอันผูกติดกับการหมุนเวียนเปลี่ยนผ่านของกาลเวลา ซึ่งได้รับการสมมติขึ้นในนาม “ขุนสังขานต์” ที่มีอิทธิพลต่อชีวิตของผู้คนในสังคม ตลอดจนระบบเศรษฐกิจและ

สังคมส่วนรวม อาทิ ต่อผู้ปกครองบ้านเมือง ต่อดินฟ้าอากาศ ต่อสัตว์เลี้ยง ต่ออาชีพตลอดจนถึงพืชพันธุ์ ัญญาหารต่าง ๆ ของชาวล้านนา

เป็นที่น่าสนใจว่าคติความเชื่อเรื่องขุนสังขานต์ในล้านนาที่ปรากฏในเอกสารโบราณล้านนาไม่ปรากฏหลักฐานเค้าโครงเรื่องกบิลพรหมถูกตัดเศียร และขุนสังขานต์ล้านนาก็เป็นเพศชายไม่ใช่เพศหญิง ซึ่งมีความแตกต่างกันกับคติความเชื่อเรื่องนางสงกรานต์ในภูมิภาคอื่นอีกด้วย แม้ว่าเรื่องเล่าและตำนานนางสงกรานต์ของไทยจะเข้ามามีบทบาทในวิถีชีวิตของคนในสังคมล้านนา ดังจะเห็นได้จากปฏิทินสงกรานต์หรือหนังสือปีใหม่ของร้านประเทืองวิทยา จ.เชียงใหม่ ซึ่งบทบาทหน้าที่ดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงการเลื่อนไหลของวัฒนธรรมจากศูนย์กลางเข้ามายังท้องถิ่น อาจจะทำให้ขุนสังขานต์ถูกลดบทบาทลงแต่เรื่องราวของขุนสังขานต์ก็เป็นที่รับรู้ของคนในล้านนามาช้านาน แม้ว่าในปัจจุบันขุนสังขานต์ล้านนาจะไม่เป็นที่รู้จักของคนรุ่นใหม่ แต่หลายภาคส่วนในล้านนาก็พยายามผลักดันให้ขุนสังขานต์ได้มีบทบาทอีกครั้งในเทศกาลสงกรานต์ ดังเช่นร้านประเทืองวิทยา ที่ได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบภาพวาด และหันมาใช้เรื่องราวของขุนสังขานต์ล้านนาประกอบในหนังสือปีใหม่ นับได้ว่าเป็นการสืบทอดและการดำรงอยู่ของขุนสังขานต์ล้านนาให้มีบทบาทอีกครั้ง ดัง หนังสือปีใหม่พื้นเมืองพิพุทธศักราช 2563 ฉบับร้านประเทืองวิทยา (Phaowattanasuk, 2020) ว่า

... รวีสังขานต์แต่งองค์ทรงเครื่องด้วยสีขาว ประดับแก้ววิหุรัย หัตถ์ซ้ายหัตถ์ขวาทรงถือดอกบัวขาวเสด็จนอนตะแคงมาบนหลังช้างเผือก รุกไปทวนตะวันตก มีนางมโนราชนอรอรับ... (แปลโดยผู้วิจัย: ขุนสังขานต์แต่งกายด้วยเครื่องนุ่งห่มสีขาว ประดับด้วยไฟพวยรย์หัตถ์ซ้ายหัตถ์ขวาทรงถือดอกบัวขาวเสด็จนอนตะแคงมาบนหลังช้างเผือก เดินทางไปทิศตะวันตก มีนางมโนราชนอรอรับ) และในขณะเดียวกันก็ยังคงไว้ซึ่งเรื่องราวของนางสงกรานต์ที่ได้รับอิทธิพลจากสยามเช่นกัน ว่า ... ปีกัดใจ หรือหนไต้เรียกปีขวดปีนี้นางสงกรานต์มีนามว่านางโคราคะเทวี ทรงพาหุรัตนหัตถ์ดอกปีบ มีแก้วมุกดาหารเป็นอาภรณ์ ภัคษาหารน้ำมันเนย หัตถ์ขวาทรงพระขรรค์หัตถ์ซ้ายทรงไม้เท้า ไสยาสน์ลิ้มพระเนตรมาบนหลังเสื่อ...

ปรากฏการณ์ทางสังคมเช่นนี้จึงเป็นภาพสะท้อนของการยอมรับการเลื่อนไหลของวัฒนธรรมศูนย์กลางและการปรับเปลี่ยนแนวความคิดที่จะดำรงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของความเป็นล้านนา ภาพสะท้อนนี้จึงเป็นสัญญาณที่ดีในการสืบทอดคติความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับขุนสังขานต์และทำให้ขุนสังขานต์ได้กลับมามีบทบาทสำคัญในประเพณีสงกรานต์ล้านนาอีกครั้ง

โดยงานวิจัยนี้จะวิเคราะห์บทบาทหน้าที่และการดำรงอยู่ของขุนสังขานต์ในสังคมล้านนาปัจจุบัน จะทำการวิเคราะห์การแต่งกายของขุนสังขานต์ อาวุธที่ถือลักษณะหรือกิริยาอาการในขณะเดินทาง ทิศทางการเดินทางของขุนสังขานต์ พาหนะของขุนสังขานต์ นางเทวดาที่มารับขุนสังขานต์ และคำทำนายต่าง ๆ อันเนื่องมาจาก ขุนสังขานต์ที่เป็นเสมือนความคาดหวังในอนาคต และการเตรียมความพร้อมในการรับมือกับปัญหาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตตามคำทำนายอันเนื่องมาจากขุนสังขานต์ เพื่อให้เห็นบทบาทและการดำรงอยู่ของขุนสังขานต์ในสังคมล้านนาในอดีตจนถึงปัจจุบัน ผ่านมิติที่หลากหลายเชิงคติชน และอาจจะทำให้มองเห็นถึงทัศนคติของคนในสังคมล้านนาปัจจุบันที่มีต่อขุนสังขานต์ผ่านพิธีกรรมและความเชื่อ

ตลอดจนถึงปรากฏการณ์ทางสังคมด้วย ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยจะศึกษาจากเอกสารโบราณประเภท พับสาและใบลาน ภายใต้กรอบคิดและทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยม (functionalism) ของวิลเลียม อาร์ บาสคอม (William R. Bascom, 1965, as cited in Na Thalang, 2005)

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาข้อมูลขุนสังฆานต์ในบริบทวรรณกรรมล้านนา
2. เพื่อวิเคราะห์บทบาทและการดำรงอยู่ของขุนสังฆานต์ในสังคมล้านนาปัจจุบัน

บททวนวรรณกรรม

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเรื่อง ขุนสังฆานต์

จากการสำรวจการศึกษาเรื่องเกี่ยวกับคติความเชื่อเรื่องขุนสังฆานต์ที่ผ่านมาพบว่า มีนักวิชาการด้านล้านนาคดีที่กล่าวถึงขุนสังฆานต์ในภาพรวมเช่น รายงานการวิจัย การชำระปฏิทินและหนังสือปีใหม่เมืองล้านนา (ประกาศสงกรานต์) ที่พบว่า ล้านนาไม่มีคติความเชื่อเกี่ยวกับนางสงกรานต์ อีกทั้งยังไม่ปรากฏการกล่าวถึงท้าวทิลพรหมและธรรมกุมาร หากแต่กล่าวถึงขุนสังฆานต์ ในลักษณะของบุคลาธิษฐานว่าหมายถึงพระอาทิตย์ ในรายงานการวิจัยดังกล่าว ไม่พบการระบุชื่อของขุนสังฆานต์ แต่ปรากฏเฉพาะชื่อของนางเทวดาที่มาคอยรับขุนสังฆานต์เท่านั้น (Naksuk, 2003)

Dokbuakaew (2003) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ประเพณีสงกรานต์ : ความเชื่อดั้งเดิมและการเปลี่ยนแปลงพบว่า ความเชื่อเรื่องนางสงกรานต์ทั้ง 7 ไม่ปรากฏที่มา ทั้งจากเรื่องปฐมกัปและเรื่องเล่าอื่น ๆ แต่ชื่อมีความใกล้เคียงกับของไทยลื้อและไทเขิน คือ 1. นางฉิมสิริ 2. นางมโหสถ 3. นางสุนันทา 4. นางศิริันทา 5. นางกัญญา 6. นางลิตา 7. นางตโปตา โดยนางสงกรานต์ทั้ง 7 นี้ ไม่ได้มีหน้าที่ในการแห่เศียรแต่อย่างใด แต่มีหน้าที่มารับขุนสังฆานต์เท่านั้น และในงานดังกล่าว ก็เขียนถึง ความเชื่อดั้งเดิมของล้านนาเกี่ยวกับ ขุนสังฆานต์ ตามเอกสารปฐมภูมิ ซึ่งไม่ได้วิเคราะห์ถึงบทบาทหน้าที่ของขุนสังฆานต์ในเชิงคติชนแต่อย่างใด

Thamathi (2010) ได้เขียนหนังสือชุดล้านนาคดี เรื่อง ปีใหม่ล้านนา กล่าวถึงขุนสังฆานต์ว่า “...สำหรับขุนสังฆานต์นั้น ล้านนาให้ความสำคัญมาก โดยเฉพาะด้านบุคลิกลักษณะ กล่าวคือมีความมองอาจสง่างมด้วยเครื่องประดับที่ระยิบระยับด้วยรัตนชาติ มีสัตว์เป็นพาหนะและลักษณะเป็นเทพที่ยิ่งใหญ่...” การเคลื่อนตัวของขุนสังฆานต์ในแต่ละวันจะมีการเปลี่ยนแปลง สีเครื่องนุ่งห่มเครื่องประดับ สิ่งถืออิริยาบถ พาหนะ และนางเทวดาที่มารับ โดยจะมีการกำหนดในตำราว่าด้วยสังฆานต์ล่อง

Sujachaya (2017) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง พิธีขอฝนของชนชาติไท โดยกล่าวถึงพิธีขอฝนของกลุ่มไทขิ่น เมืองเชียงตุง สหภาพพม่า ว่ามีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการขอฝนดังนี้

-ส่งรูปสังฆานต์ไปล่องกบ ในบุญเดือน 6 (เมษายน วันปีใหม่)

-ล่องเลี้ยงเมือง ในเดือน 8 (มิถุนายน)

-ตั้งธรรมวาทหลวง ในเดือน 10 (สิงหาคม)

-สวดคาถาปลาช่อน ทำให้เห็นว่า “...ขุนสังฆานต์ ตามความเชื่อของชาวไทขิ่น เมืองเชียงตุง มีบทบาทหน้าที่ชัดเจน ที่ช่วยให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล วันขึ้นปีใหม่ของชาวไทขิ่นว่า จะแบ่งออกเป็น 4 วัน ในวันแรก คือวันสังฆานต์ล่อง ชาวบ้านจะพากันไปจับจ่ายซื้อของที่ตลาด ในวันที่ 2 คือวันส่งสังฆานต์ โดยในวันส่งสังฆานต์ ชาวไทขิ่นจะทำรูปขุนสังฆานต์ขึ้นมา แล้วทำการแห่ไปยังล่องกบ ที่อยู่ด้านทิศตะวันตกของเมืองเชียงตุง ซึ่งเป็นร่องน้ำที่แยกออกมาจากลำน้ำขิ่น โดยรูปขุนสังฆานต์และสัตว์พาหนะประจำปีนั้น ผู้ปั้นจะเป็นชาวเชียงตุง สืบทอดต่อกันมาในตระกูลและเป็นคนที่เจ้าฟ้ากำหนดไว้ เรียกว่าอาจารย์ วันต่อมาเป็นวันทำพิธีแก้มกลอง ส่งแก้มแซ่ (ไม้ที่ทำเป็นรูปอวัยวะเพศชาย) โดยให้ชาวลัวะ 2 คน สวมชุดแดงมาตีกลองทั้งวันทั้งคืน เวลา 11.00-12.00 น. ชาวลัวะจะพากันหามกลองไปที่ล่องกบ เวลาบ่ายโมง นำกลองไชยขึ้นแขวน อาจารย์ผู้ทำพิธีและชายอีกคนทำที่เป็นถามปัญหาเรื่องกลอง จากนั้นอาจารย์ก็จะมารับขันตั้งแล้วออกไปปั้นรูปกบ ทำแข่งมีรูปกบน้อยแขวนไว้ ในเวลา 12.00 น. เจ็ดผู้เจ้าเมือง 80 คน อาจารย์นำไม้แก้มแซ่แห่ที่ก้นกบ ระหว่างนั้นพระสงฆ์สวดพระธรรมพุทธะวงศา พรหมน้ำมนต์ให้ผู้มาร่วมพิธีแล้วสวดขยันโต โดยส่วนใหญ่เมื่อทำพิธีส่งสังฆานต์ดังนี้ ฝนมักจะตก หากฝนตกลงมานิยมนำหัวหมูไปไหว้ที่ล่องกบ....”

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากการสำรวจของผู้วิจัยพบว่า การศึกษาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับขุนสังฆานต์ มีจำนวนน้อยมากเมื่อเทียบกับงานวิจัยในเรื่องอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกล่าวถึงการวิเคราะห์บทบาทหน้าที่และการดำรงอยู่ของขุนสังฆานต์ในสังคมล้านนาปัจจุบันยังไม่มีผู้ใดทำการศึกษา ผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษาเรื่อง ขุนสังฆานต์ ตลอดจนถึงการศึกษาข้อมูลขุนสังฆานต์ในบริบทวรรณกรรมล้านนา และการวิเคราะห์บทบาทหน้าที่และการดำรงอยู่ในสังคมล้านนาปัจจุบัน โดยใช้มุมมองด้านคติชนวิทยา จะช่วยให้องค์ความรู้เกี่ยวกับขุนสังฆานต์เป็นที่รู้จักและแพร่หลายยิ่งขึ้น

ทฤษฎีบทบาทหน้าที่ทางคติชนของ William R. Bascom

เรื่องราวของขุนสังฆานต์ ปรากฏในวรรณกรรมประเภทมุขปาฐะและในวรรณกรรมลายลักษณ์ ซึ่งถือเป็นข้อมูลประเภทหนึ่งทางคติชน ในที่นี้ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีด้านคติชนวิทยามาประกอบการวิเคราะห์ นั่นคือทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยมของ William R. Bascom (1965, as cited in Na Thalang, 2005) ได้เขียนบทความเรื่อง Four Function of Folkore โดยชี้ให้เห็นว่าเราควรสนใจบริบททางสังคมของคติชน ทั้งนี้คติชนแต่ละประเภทอาจมีบทบาทต่างกันและคติชนบางประเภทอาจมีบทบาทหลายประการ ซึ่งได้จำแนกบทบาทหน้าที่ของคติชนไว้ 4 ประการ คือ

1. บทบาทหน้าที่ในการใช้อธิบายที่มาและเหตุผลในการทำพิธีกรรม เพราะพิธีกรรม ประเพณี เป็นส่วนสำคัญในวัฒนธรรมที่ใช้สร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชนหรือชาติพันธุ์ พิธีกรรมจึงเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่งของมนุษย์ที่จะทำให้ชีวิตดำรงอยู่ได้อย่างดี มีความมั่นคงทั้งทางด้านจิตใจและทาง

ด้านสังคม ดังนั้นความเชื่อและตำนานซึ่งเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการอธิบายที่มาของการประกอบพิธีกรรมจึงเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่มีบทบาทหน้าที่สำคัญ

2. บทบาทหน้าที่ให้การศึกษแก่สังคมที่ใช้ประเพณีบอกเล่า ในสังคมที่ไม่มีตัวหนังสือใช้ (nonliterate societies) เช่นสังคมชนเผ่าต่าง ๆ หรือสังคมชาวเขารวมไปถึงสังคมที่มีตัวหนังสือใช้แต่ก็ยังใช้ประเพณีบอกเล่าในการถ่ายทอดวัฒนธรรม คติชนจะเป็นกลไกสำคัญที่ทำหน้าที่เป็นสถาบันการศึกษาในความหมายว่า ให้ความรู้ ถ่ายทอดวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ปลูกฝังทัศนคติ อบรมสั่งสอนระเบียบสังคม และรักษามาตรฐานทางจริยธรรมและพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนที่สังคมยอมรับ

3. บทบาทในรักษามาตรฐานทางพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนของสังคม สังคมสมัยก่อนได้อาศัยประเพณีบอกเล่าโดยผ่านกลไกของคติชนรูปแบบต่าง ๆ ในการอบรมระเบียบสังคม เพื่อให้สมาชิกของสังคมได้เรียนรู้เกี่ยวกับกฎระเบียบของสังคม ค่านิยมที่สังคมเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดี ทัศนคติที่สังคมเห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดี ตลอดจนบรรทัดฐานทางพฤติกรรมและจริยธรรมของสังคม

4. ให้ความเพลิดเพลินและเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของบุคคล นอกเหนือจากบทบาททางสังคมแล้ว คติชนยังมีบทบาทโดยตรงที่สำคัญยิ่งคือบทบาททางด้านจิตใจ เพราะคติชนสามารถเสนอทางเลือกที่ชัดเจนให้กับสิ่งที่มีนุษย์ปรารถนาแต่ทำไม่ได้ในชีวิตจริงและยังเสนอทางออกให้กับปัญหาอันเกิดจากกฎเกณฑ์ทางสังคมที่เคร่งครัดอันทำให้สมาชิกมีความคับข้องใจหรืออึดอัดที่มาสามารถพูดหรือแสดงออกเมื่อเกิดความขัดแย้งในใจได้

โดยผู้วิจัยจะใช้บทบาทหน้าที่ของคติชนทั้ง 4 ข้อ ข้างต้นนี้มาประกอบเพื่ออธิบายบทบาทหน้าที่และการดำรงอยู่ของชนชั้นขานตีในสังคมล้านนาปัจจุบัน

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีบทบาทหน้าที่ทางคติชนของ William R. Bascom

เอกสารและงานวิจัยที่ได้นำทฤษฎีบทบาทหน้าที่ทางคติชนของ วิลเลียม อาร์ บาสคอมมาใช้ในการศึกษาบทบาทหน้าที่ของคติชนประเภทต่าง ๆ มีดังนี้

Timtab and Khatshima (2018) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาบทบาทของผู้หญิงและผู้ชายในนิทานพื้นบ้านเขมร โดยได้ศึกษาบทบาทของตัวละครของผู้หญิงและผู้ชายในพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะตามกรอบทฤษฎีของ วิลเลียม อาร์ บาสคอม พบว่า ตัวละครผู้หญิงที่อยู่ในพื้นที่ส่วนตัวแสดงให้เห็นถึงบทบาทของผู้หญิงใน 3 ฐานะคือ 1.บทบาทในฐานะบุตรสาว 2.บทบาทในฐานะภรรยา 3.บทบาทในฐานะมารดา ซึ่ง 3 ฐานะข้างต้นล้วนเป็นผู้คอยสนับสนุนและส่งเสริมผู้ชายให้ประสบความสำเร็จโดยอาศัยลักษณะของความเป็นกุลสตรีหรือสตรีศรีครบลักษณะตามลักษณะคติความเชื่อของสังคมกัมพูชา ส่วนบทบาทในพื้นที่สาธารณะ พบเพียงฐานะเดียวคือ ผู้นำ ซึ่งจะต้องเป็นผู้หญิงที่พร้อมด้วยสติปัญญาและเป็นชนชั้นสูง นอกจากนั้นยังอยู่ในฐานะผู้ค้ำจุนพระพุทธศาสนา และฐานะที่โดดเด่นเป็นที่ยอมรับของสังคมในฐานะเป็นที่พึ่งพาในรูปแบบของสิ่งที่เหนือธรรมชาติ ส่วนบทบาทของตัวละครผู้ชายอยู่ในพื้นที่ส่วนตัวแสดงให้เห็น

เห็นถึงบทบาทของผู้ชาย 3 ฐานะเช่นกันคือ 1.ฐานะบุตรชาย 2.ฐานะสามี 3.ฐานะบิดา 3 ฐานะข้างต้นนี้ ล้วนแสดงออกในฐานะเป็นผู้นำ ผู้เลือก ผู้ตัดสินและผู้รับการปรนนิบัติ แม้ว่าตัวละครผู้ชายจะขาดความสมบูรณ์ในลักษณะครบถ้วนก็ตาม ส่วนบทบาทในที่สาธารณะ ถือว่าเป็นสิ่งที่มีบทบาทเป็นอย่างมากทั้งในฐานะผู้นำทางความเชื่อและผู้นำในการปกครอง

Kasempholkul (2009) ได้ศึกษาด้านานพระศรีอารีย์ในสังคมไทย: การสร้างสรรค์และบทบาท โดยใช้ทฤษฎีของ วิลเลียม อาร์ บาสคอม พบว่าด้านานพระศรีอารีย์มีบทบาทสำคัญในฐานะด้านานศาสนาในการสร้างระบบความเชื่อเรื่องอนาคตพระพุทธเจ้าและโลกอุดมคติ เป็นกลไกการตอบสนองความปรารถนาทางใจแก่พุทธศาสนิกชน สร้างมาตรฐานทางศีลธรรมและสร้างคำอธิบายเรื่องที่มาของพิธีกรรมทางศาสนา มีบทบาทในทางการเมืองในการสร้างคำอธิบายสถานภาพและความชอบธรรมทางการเมือง และสร้างกฎเกณฑ์และแนวทางปฏิบัติให้แก่สมาชิกในสังคม รวมถึงบทบาทในการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมทั้งทางด้านประติมากรรม จิตรกรรม และคีตกรรม ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นถึงความแพร่หลายและบทบาทของพระศรีอารีย์ในหลากหลายมิติในสังคมไทย

Chotidilok and Runra (2017) ได้ศึกษาเรื่อง ตึกตากลูเทพ : การผลิตซ้ำว่าทกรรม “ไม่เชื่ออย่าลบหลู่” และบทบาทของวัดดงมดสมัยใหม่ในสังคมไทย พบว่า การวิเคราะห์บทบาทของ ว่าทกรรม “ไม่เชื่ออย่าลบหลู่” ที่ส่งผลต่อปรากฏการณ์การบูชาตึกตากลูเทพมีบทบาทหน้าที่ 4 ประการ ได้แก่ 1) หน้าที่ในการอธิบายที่มาและเหตุผลในการทำพิธีกรรม 2) หน้าที่ในการให้การศึกษาศึกษาในสังคมที่ใช้ประเพณีบอกเล่า 3) หน้าที่ในการรักษามาตรฐานทางพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนของสังคม และ 4) หน้าที่ในการให้ความเพลิดเพลินและเป็นทางออกของความคับข้องใจของบุคคล ส่วนการวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้ปรากฏการณ์บูชาตึกตากลูเทพได้รับความนิยมนั้น พบว่า เป็นเพราะการปรับเปลี่ยนรูปแบบพิธีกรรมให้เข้ากับพลวัตทางสังคม

จะเห็นได้ว่าการศึกษข้างต้นได้นำทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยมของ William R. Bascom มาใช้ในการศึกษาคติชนในแต่ละประเภทซึ่งพบบทบาทหน้าที่แตกต่างกันไป และในการศึกษบทบาทหน้าที่และการดำรงอยู่ของขุนสังฆานต์ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะนำทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยม มาประยุกต์ใช้ โดยจะประยุกต์จากกรอบคิดของวิลเลียม อาร์ บาสคอม เป็นหลักในการวิจัย

วิธีดำเนินการศึกษา

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยอาศัยการวิเคราะห์ด้วยบท (Content Analysis) และนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบการสรุปวิเคราะห์ โดยการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับขุนสังฆานต์ โดยการปริวรรตจากเอกสารโบราณประเภท พับสา ใบลาน และสมุดข่อย ดังนี้

แหล่งข้อมูล

เอกสารที่นำมาศึกษา คัดเลือกโดยใช้วิธีแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Random Sampling) โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก คือ เป็นเอกสารที่กล่าวถึงขุนสังฆานต์เท่านั้น ดังนี้

1.เอกสารโบราณประเภท พับสา ใบลาน และสมุดข่อย จากแหล่งที่มาดังนี้

1.1. ห้องสมุดดิจิทัล คัมภีร์ใบลานล้านนา ซึ่งเป็นเอกสารที่มาจากจังหวัดลำพูน เชียงใหม่ พะเยา แพร่ น่าน ลำปาง เชียงรายและแม่ฮ่องสอนนอกจากนี้ยังใช้ฉบับวัดจอมคำ เชียงตุง สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์จำนวน 1 ฉบับเพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

1.2. ไฟล์ภาพเอกสารจาก อ.ดร.ดิเรก อินจันทร์ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

1.3. ไฟล์ภาพเอกสารจากท่านพระครูอดุลสีลภิตี (ประพัฒน์ ฐานวุฑฺโฒ) เจ้าคณะตำบลห้วยยา เจ้าอาวาสวัดธาตุคำ ต.ห้วยยา อ.เมือง จ.เชียงใหม่

2. เอกสารโบราณที่นำมาศึกษา มีจำนวน 10 ฉบับดังนี้

1. เอกสารพับสา เรื่องหนังสือโหราแปลงปีใหม่ ต้นฉบับเป็นของ อาจารย์สิงฆะ วรรณสัย ไม่พบปีที่จาร ไฟล์ภาพจากห้องสมุดดิจิทัล คัมภีร์ใบลานล้านนา รหัสเอกสาร DELMN021_085_0628_006

2. เอกสารพับสา ไม่มีชื่อเรื่อง ต้นฉบับจากวัด วัดแม่่นาเรือ อ. เมือง จ. พะเยา ไม่พบปีที่จาร ไฟล์ภาพจากห้องสมุดดิจิทัล คัมภีร์ใบลานล้านนา รหัสเอกสาร DLNTM_051318001_00_003

3. เอกสารพับสา เรื่อง โหฬาลวง ต้นฉบับวัดศรีมงคล (กัง) อ.ท่าวังผา จ.น่าน ไม่พบปีที่จาร ไฟล์ภาพจากห้องสมุดดิจิทัล คัมภีร์ใบลานล้านนา รหัสเอกสาร PNT-MP018_231_060320023_00_056

4. เอกสารพับสา (พับหัว) โหราศาสตร์ ต้นฉบับวัดก้าก่อ อ. เมือง จ. แม่ฮ่องสอน ปีที่จาร จ.ศ.1180 ไฟล์ภาพจากห้องสมุดดิจิทัล คัมภีร์ใบลานล้านนา รหัสเอกสาร PNT-MP099_062_0800718001_00_005

5. เอกสารใบลาน เรื่องหนังสือโหรา ต้นฉบับวัดเหมืองหม้อ อ.เมือง จ.แพร่ ปีที่จาร พ.ศ. 2464 ไฟล์ภาพจากห้องสมุดดิจิทัล คัมภีร์ใบลานล้านนา รหัสเอกสาร PNT-MP267_121_070518001_00_021-2

6. เอกสารพับสา (พับหัว) โหราศาสตร์ ต้นฉบับวัดจอมคำ เชียงตุง ประเทศเมียนมาร์ ไม่พบปีที่จาร ไฟล์ภาพเอกสารจาก อ.ดร.ดิเรก อินจันทร์ รหัสเอกสาร DSC_3562

7. เอกสารพับข่อย (สมุดข่อย) ไม่มีชื่อเรื่อง ต้นฉบับวัดกิตติวงศ์ อ.แม่สะเรียง จ. แม่ฮ่องสอน ไม่พบปีที่จาร ไฟล์ภาพจากห้องสมุดดิจิทัล คัมภีร์ใบลานล้านนา รหัสเอกสาร DELMN021_052_1089_008

8. เอกสารพัสสา เรื่อง หอศุรแปงปีใหม่ ต้นฉบับวัดพระธาตุลำปางหลวง อ.เกาะคา จ. ลำปาง ไม่พบปีที่จาร ไฟล์ภาพจากห้องสมุดดิจิทัล คัมภีร์ใบลานล้านนา รหัสเอกสาร PNTMP 030220045_00

9. เอกสารพัสสาจากท่านพระครูอดุลสีลิกิตดี (ประพัฒน์ ฐานวุฑโฒ) เจ้าคณะตำบล หายยา เจ้าอาวาสวัดธาตุคำ ต.หายยา อ.เมือง จ.เชียงใหม่

10. เอกสารพัสสา เรื่อง โหราศาสตร์ ต้นฉบับวัดดอยจำค่า ต.สบสาย อ.สูงเม่น จ.แพร่ ไม่พบปีที่จาร ไฟล์ภาพเอกสารจาก อ.ดร.ดิเรก อินจันทร์ รหัสเอกสาร IMG_20201125_114820

การดำเนินการวิจัย

1. รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับขุนสังฆานต์ โดยการปริวรรตจากเอกสารโบราณประเภท พัสสา ใบลาน และสมุดข่อย ซึ่งใช้เกณฑ์การคัดเลือก คือ เป็นเอกสารที่กล่าวถึงขุนสังฆานต์ในด้าน ต่างๆ จำนวน 10 ฉบับ ดังที่ได้กล่าวข้างต้น จากแหล่งที่มาดังนี้

1.1. หอสมุดดิจิทัลคัมภีร์ใบลานล้านนา

1.2. ไฟล์ภาพเอกสารจาก อ.ดร.ดิเรก อินจันทร์

1.3. ไฟล์ภาพเอกสารจาก ท่านพระครูอดุลสีลิกิตดี (ประพัฒน์ ฐานวุฑโฒ) เจ้าคณะตำบลหายยา เจ้าอาวาสวัดธาตุคำ ต.หายยา อ.เมือง จ.เชียงใหม่

2. จำแนกเนื้อหาและรายละเอียดของขุนสังฆานต์ ที่ปรากฏในเอกสารโบราณทั้ง 10 ฉบับ

3. วิเคราะห์เรื่องราวเกี่ยวกับขุนสังฆานต์ โดยใช้ทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยม (functionalism) ของ William R. Bascom เพื่อให้เห็นบทบาทหน้าที่และการดำรงอยู่ของคติความเชื่อ เรื่องขุนสังฆานต์ในสังคมล้านนา

4. อภิปรายผลและสรุปผลการศึกษา

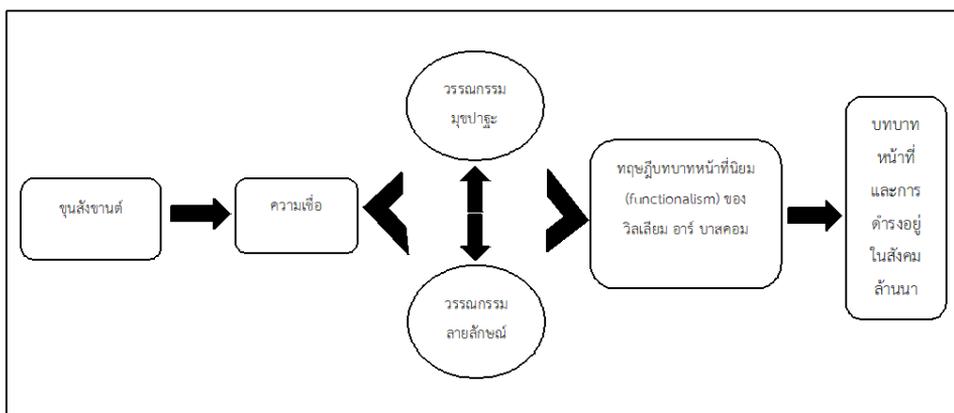
5. ส่งรูปเล่มงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณา

6. แก้ไขปรับปรุงเนื้อหาตามผู้ทรงคุณวุฒิให้คำแนะนำ

7. ส่งรูปเล่มฉบับสมบูรณ์ที่ผ่านการแก้ไขแล้วให้ส่วนวิจัยมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

8. ตีพิมพ์เผยแพร่บทความวิจัยในวารสารวิชาการ

กรอบแนวคิดในการศึกษา

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ที่มา: Thamathi (2021) ประยุกต์จากทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยมของ William R. Bascom

ผลการวิจัย

จากการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่และการดำรงอยู่ในสังคมล่าเนาปัจจุบันของขุนสังขานต์ตามคติความเชื่อของคนล่าเนาที่สืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันทั้งที่เป็นเรื่องเล่าแบบมุขปาฐะและที่จารึกเป็นลายลักษณ์อักษรในเอกสารโบราณล่าเนานั้น การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพอาศัยวิธีการวิเคราะห์ ตัวบัพจากเอกสารประเภทพับสา ใบลาน และพับช่อย จำนวน 10 ฉบับ ผลการวิจัยที่ได้สามารถจำแนกได้ 5 ประเด็น ดังต่อไปนี้

ภูมิหลังของขุนสังขานต์ในวัฒนธรรมล่าเนา

เรื่องราวของขุนสังขานต์ปรากฏเฉพาะในท้องถิ่นล่าเนาเท่านั้นไม่พบในท้องถิ่นอื่นของประเทศไทย ทั้งนี้เรื่องราวของขุนสังขานต์ได้มีการกล่าวไว้ในคัมภีร์ต่าง ๆ เช่น เทพวงศศาสตร์ สุริยตรา (สุริยมาตร) ฎีกาสุริยตรา ราชมัตถนตยะพยากรณ์ ฎีกาสมนตพยากรณ์ ฎีกาสุริยอุณทิสาย สิทธานตปกรณัม และฎีกาวิมตติ วิโนทนี เป็นต้น (Thamathi, 2010) ซึ่งได้รับคติความเชื่อจากศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ดังที่ปรากฏในคัมภีร์ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น เมื่อพุทธศาสนาเริ่มมีอิทธิพลขึ้นก็มีการนำเอาความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ - ฮินดูมาผสมผสานเข้าด้วยกันซึ่งเป็นลักษณะของศาสนาพุทธที่แพร่กระจายออกจากอินเดีย ต่อมาเมื่อแพร่กระจายไปยังพื้นที่ต่าง ๆ รวมทั้งดินแดนล่าเนาโบราณด้วย ชาวล่าเนาเดิมเชื่อในเรื่องผี ซึ่งจะปรากฏในรูปของผีดีที่ให้คุ้ม และผีร้ายที่ให้โทษอยู่แต่เดิม เมื่อชาวล่าเนารับเอาพุทธศาสนา จึงทำการบูรณาการพุทธศาสนาที่ได้รับการผสมผสานกับคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ - ฮินดูเข้ากับ

ความเชื่อเรื่องผีอันเป็นความเชื่อดั้งเดิมของตนพร้อมทั้งสร้างขุนสังขานต์ขึ้นเป็นบุคลาธิษฐานให้ปรากฏขึ้นในช่วงวันสังขานต์ล่อง ในส่วนของวรรณกรรมมุขปาฐะที่เล่าสืบต่อกันมานั้นเป็นสร้างตัวละครในเรื่องเล่าให้เป็น ปู่สังขานต์และย่าสังขานต์ ให้มีตัวตนที่แก่ชรา นุ่งผ้าสีแดง สวมบุหรืมวนโต สะพายย่ามใบใหญ่เดินทางผ่านชุมชนที่ตั้งบ้านเรือนของชาวล้านนาและเก็บกวาดสิ่งไม่ดี สิ่งอัปมงคลรวมถึงเคราะห์กรรมของชาวล้านนาผ่านไปกับปีเก่าซึ่งเป็นวันแรกของเทศกาลสงกรานต์ และเป็นขุนสังขานต์ในวรรณกรรมลายลักษณ์ซึ่งมีการสืบความเชื่อและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับขุนสังขานต์นี้มาจนถึงปัจจุบัน

ประเภทของเรื่องเล่าเกี่ยวกับขุนสังขานต์

ขุนสังขานต์แต่เดิมนั้นเป็นเรื่องเล่ามุขปาฐะสืบต่อกันมาและพบว่ามีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งเนื้อหาที่ปรากฏในวรรณกรรมมุขปาฐะและวรรณกรรมลายลักษณ์นั้นมีความแตกต่างกัน โดยขุนสังขานต์ที่ปรากฏในเรื่องเล่านั้นมีลักษณะเป็นบุคคลทั้งเพศหญิงและเพศชายสูงวัย ที่เรียกว่า “ปู่สังขานต์” และ “ย่าสังขานต์” เชื่อกันว่านุ่งหม้อผ้าสีแดง เดินทางในวันสังขานต์ล่อง สะพายย่ามขนาดใหญ่ สวมบุหรืมวนโตล่องแพไปตามลำน้ำ มุขปาฐะที่เล่ากันอย่างแพร่หลายในลำน้ำนี้ ปู่สังขานต์ ย่าสังขานต์และทำหน้าที่ในการนำพาสิ่งที่ชาวล้านนาเชื่อว่าเป็นเคราะห์ที่ไปจากสังคมลำน้ำจึงเป็นภาพจำในจินตนาการของชาวล้านนาจำนวนมากดังปรากฏใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่มที่ 13 (The Encyclopedia of Northern Thai Culture, 1999) กล่าวถึงเช้ามีดวันสังขานต์ล่องว่า “...ในตอนเช้ามีดของวันสังขานต์ล่องจะมีการจุดสะโพก? กันสนั่นวันไหว ผู้มีปิ่นจะต้องยิงกระสุนที่ค้างในลำกล้องออกไป โดยว่าเป็นที่ยิงในวันนี้จะแม่นมั่งนิง นอกจากนั้นสำหรับเด็กแล้วก็มีเรื่องเล่ากันว่า “ปู่ย่าสังขานต์” จะแต่งตัวด้วยชุดแดงทั้งคู่ สะพายย่ามขนาดใหญ่ ปากคาบกล้องยาเส้นถ่อแพล่องไปตามลำน้ำ ซึ่งเด็ก ๆ มักไปดักกรออยู่ที่ท่าน้ำเพื่อดู “ปู่ย่าสังขานต์” แต่ก็ไม่มีผู้ใดบอกได้ว่าพบเห็นบุคคลทั้งสอง...”

ในส่วนที่ปรากฏในวรรณกรรมลายลักษณ์นั้น ขุนสังขานต์ เป็นเสมือนสุริยเทพที่มีอาภรณ์เครื่องประดับกายอย่างอลังการ มีนางเทวดามารอรับ ในบางวันที่ขุนสังขานต์ไปนั้น ขุนสังขานต์จะมี 4 มือ ถือสิ่งของต่าง ๆ มีพาหนะที่เป็นสัตว์ในจินตนาการ เป็นสัตว์มงคล เป็นธาตุ เป็นผีหรือเป็นยานพาหนะ อันมีลักษณะที่แตกต่างจากเรื่องเล่าในวรรณกรรมมุขปาฐะอย่างสิ้นเชิง อีกทั้งเวลา ลักษณะการ การเดินทางไปของขุนสังขานต์นั้นก่อให้เกิดเหตุการณ์และสิ่งอื่น ๆ ตามมาอีกมากมาย ดังปรากฏในพัสสาไม่ปรากฏชื่อเรื่อง ต้นฉบับจากวัดกิตติวงศ์ อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน ไม่ปรากฏปีที่บันทึก สืบค้นจากห้องสมุดดิจิทัล คัมภีร์โบราณล้านนา รหัส (Kittiwong, Temple, n.d.) ว่า “...ริวิสังขานต์ไปยามตูดเช้า (๐๖.๐๐-๐๗.๓๐) เถึงเที่ยง ลูกยื่นไป ปีนันจักมีกริยุคมากนัก ยามเที่ยงวัน เถึงพาดคำ (๑๖.๓๐-๑๘.๐๐) นั้งไป ปีนันมักใช้เล็บนัก ยามคำเถึงเที่ยงคืน นอนไป คนทั้งหลายอยู่ดีมีสุขมากนัก ...”(แปลโดยผู้วิจัย : ขุนสังขานต์ไปในช่วง

เช้าถึงเที่ยง ยื่นไป ในปีนั้นจะเกิดกสิยุค ขุนสังขานต์ไปเวลาเที่ยงวัน ถึงเวลาพลบค่ำ นั้งไป ในปีนั้นผู้คน

¹ วันสังขานต์ล่อง อ่านว่า วันสังขานล่อง เป็นการออกเสียงแบบล้านนา โดยการผลัดเสียง ทร เป็นเสียง ฐ

² สะโพก (อ่านว่า สะโป๊ก) สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่มที่ 13 (2542: 6708) กล่าวถึงสะโป๊กว่า “เป็นเครื่องเล่นอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดเสียงดังอย่างประทัด ...นิยมจุดสะโป๊กเพื่อไล่ปู่ย่าสังขานต์ ในเช้ามีดของวัน

จะเจ็บป่วยเป็นจำนวนมาก ขุนสังฆานต์ไปในเวลาเที่ยงคืน นอนไป ผู้คนจะอยู่ดีมีสุข)

ลักษณะและบุคลิกภาพและการปรากฏกายของขุนสังฆานต์

ขุนสังฆานต์ที่ปรากฏในเอกสารโบราณล้านนาเป็นบุรุษเพศเท่านั้น โดยมีลักษณะการแต่งกายที่อลังการไปด้วยเครื่องประดับ มีทั้งหมด 7 องค์ ตามวันในหนึ่งสัปดาห์ ที่มีบุคลิกลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างกัน เช่น จำนวนมือของขุนสังฆานต์แต่ละองค์ที่มาในแต่ละปีไม่เท่ากัน และถือสิ่งของที่แตกต่างกันในแต่ละมือตามวันที่มาในแต่ละปี รวมทั้งลักษณะการ และการปรากฏกายของขุนสังฆานต์ที่มีลักษณะที่มีความแตกต่างกัน พาหนะของขุนสังฆานต์ในแต่ละวันก็มีความแตกต่างกันไป จำแนกเป็น สัตว์ในจินตนาการ (ครุฑ นาค ราชสีห์) ยานพาหนะ (รถ วิมาน ปราสาท วิมานซอนรถ) ชาติเหนือดิน (ลม เมฆ อักคิฉลกัง) วิญญาณ (ผียักษ์) สัตว์มงคล (ช้างเผือก ควาย นกยูงดำ ม้า วัว แรด เสือ) และในการมาทุกครั้งของขุนสังฆานต์จะมีนางเวทตามารอรับด้วยลักษณะการที่ต่างกันไปเช่นกัน ดังตัวอย่างที่ปรากฏในเอกสารพิสดาร “เรื่องหนังสือโหราแปลงปีใหม่” ต้นฉบับจาก สิงขะ วรรณสัย อ.เมือง จ.ลำพูน ไม่ปรากฏปีที่บันทึก สืบค้นจากห้องสมุดดิจิทัลคัมภีร์โบราณล้านนา (Wannasai, n.d.) ว่า

“...สังฆานต์ไปวัน ๑ ทรงเครื่องประดับอันแดง สุกกระโจม แลต่างกระจอนหู ประดับด้วยแก้วปวระ แก้วปัทมมราค มือขวาถือดอกบัว มือซ้ายถือหมวก นัยยะ ๑ มือซ้ายถือฉาลา มือขวาถือดาบยื่นอยู่เหนือหลังม้าขาว อว่ายหน้าไปสู่หนปุพพะ... (แปลโดยผู้วิจัย : สังฆานต์ไปวันอาทิตย์ ขุนสังฆานต์ทรงเครื่องประดับสีแดง สวมขฎกและตุ้มหู ประดับด้วยแก้วสีแดงอ่อนและพลอยสีแดง มือขวาถือดอกบัว มือซ้ายถือหมวก อีกนัยยะหนึ่งกล่าวว่า มือซ้ายถือง้าว มือขวาถือดาบ ยืนอยู่บนหลังม้าขาว มุ่งหน้าไปทางทิศตะวันออก)

วันจันทร์ นอนสะแดงพายขวา ประดับด้วยเครื่องขาว สุกกระโจมต่างกระจอนหู ประดับด้วยแก้ววิฑูรย์ ทัดดอกอุบลขาว นอนสะแดงเหนือหลังช้างเผือก อว่ายหน้าไปสู่หนปัจฉิมะ... (แปลโดยผู้วิจัย : วันจันทร์ ขุนสังฆานต์นอนตะแดงด้านขวา ทรงเครื่องประดับสีขาว สวมขฎกและตุ้มหู ประดับด้วยแก้วไพฑูรย์ ทัดดอกบัวขาว นอนตะแดงบนหลังช้างเผือก มุ่งหน้าไปทางทิศตะวันตก)

วัน ๓ ทรงเครื่องประดับมีวิณะดั่งแก้วประภา สุกกระโจมต่างกระจอนหู ประดับด้วยแก้วประภาเนรมิตตนห้อมมีมือ ๔ เบื้อง มือซ้ายขวากล้าลุ่มพาดตัก มือขวาถือจักรารุช มือซ้ายยกลับมือหมากประคำ นัยยะ ๑ ว่า มือซ้ายถือกระออมแก้ว มือขวาถือสร้อยไข่มุก ยืนก้มเหนือหลังราชสีห์ ลูกหนออกตระไปสู่หนออกไฉน...(แปลความ : วันอังคาร ขุนสังฆานต์ทรงเครื่องประดับสีส้มอมแดง สวมขฎกและตุ้มหู ประดับด้วยแก้วประภา มีมือสี่มือ มือซ้าย ขวาล่างพาดตัก มือขวาถือองจักร มือซ้ายบนถือลูกประคำ อีกนัยยะหนึ่งกล่าวว่ามือซ้ายถือผอบแก้ว มือขวาถือพระขรรค์ชัยศรี ยืนก้มหน้าบนหลังราชสีห์ มาจากทิศเหนือเดินทางสู่ทิศตะวันออกเฉียงใต้)

วัน ๔ ทรงเครื่องดำ สุกระโจมแลต่างกระจอนหูประดับด้วยแก้วอินทนิล เนมิตตนห้อมีมือ ๔ เบื้อง สองเบื้องลุ่มแปนไว้ มือซ้ายเบื้องบนถือน้ำต้นแก้ว มือขวาบนถือปิ่น นั่งพับพะแนงเชิงเหนือหลังนกยูงดำ อว่ายหน้าไปสู่หนปูพะ นัยยะ ๑ ว่าซึ้งระบือ มือซ้ายถือดอกไม้ มือขวาถือดาบ ลูกจากหนปูพะ ไปสู่หนทักขิณะ...(แปลโดยผู้วิจัย : วันพุธ ขุนสังขานต์ทรงเครื่องประดับสีดำ สวมขฎกและตุ้มหูที่ประดับด้วยนิลสีดำ มีมือสี่มือ มือซ้าย ขวา ล่างหางไว้ มือซ้ายบนถือคนโทแก้ว มือขวาบนถือลูกศร นั่งขัดสมาธิบนหลังนกยูงดำ มุ่งหน้าไปสู่ทิศตะวันออก อีกนัยยะหนึ่งกล่าวว่า ซึ้งวายุ มือซ้ายถือดอกไม้ มือขวาถือดาบ มาจากทิศตะวันออกเดินทางไปสู่ทิศใต้)

วันผัส มีตนเหลืองตั้งคำ สุกระโจมหัวแลต่างกระจอนหู ประดับด้วยแก้ววิฑูรย์น้ำคำ มือขวาถือหมากประจำ มือซ้ายพาดตัก นัยยะ ๑ ว่า มือซ้ายถือไห้ ลูกยืนเหนือหลังม้า อว่ายหน้าไปสู่หนอุดตร...(แปลโดยผู้วิจัย : วันพฤหัสบดีขุนสังขานต์มีกายเหลืองตั้งทองคำ สวมขฎกและตุ้มหูที่ประดับด้วยแก้ววิฑูรย์สีทอง มือขวาถือลูกประจำ มือซ้ายพาดตัก อีกนัยยะหนึ่งกล่าวว่า มือซ้ายถือไห้ ยืนบนหลังม้า หันหน้าไปทางทิศเหนือ)

วันศุกร์ มีตนขาว เครื่องทรงประดับก็ขาว สุกระโจมแลต่างกระจอนหูประดับด้วยแก้ววิฑูรย์มีมือ ๔ เบื้อง มือขวาถูล้ำลุ่มถือหมากประจำ มือขวาเบื้องบนถือแว่น มือซ้ายเบื้องบนถือผาลานั่งอย่างเอียงเหนือหลัง ควายุ ลูกหนอาคไนยไปสู่หนพายัพ...(แปลโดยผู้วิจัย : วันศุกร์ ขุนสังขานต์มีกายสีขาว สวมเครื่องทรงสีขาว สวมขฎกและตุ้มหูที่ประดับด้วยแก้ววิฑูรย์ มีมือสี่มือ มือขวาล่างถือลูกประจำ มือขวาบนถือกระจก มือซ้ายบนถือง้าว นั่งยอง ๆ บนหลังควาย มาจากทิศตะวันออกเฉียงใต้ไปสู่ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ)

วันเสาร์ ทรงเครื่องประดับอันมีวัฒนธรรมอันเขียว สุกระโจมแลต่างกระจอนหู ประดับด้วยอมรภค มีมือ ๔ เบื้อง มือขวาเบื้อง ๑ ถือดอก มือซ้ายเบื้อง ๑ ถือสร้อยไข่มุก มือซ้ายเบื้อง ๑ ถือธนู มือขวาเบื้อง ๑ ถือปิ่น นอน สะแดงเหนือหลังแรดไป นัยยะ ๑ ว่าเสื่อ อว่ายหน้าไปสู่หนตรี..." (แปลโดยผู้วิจัย : วันเสาร์ขุนสังขานต์ทรงเครื่องประดับสีเขียว สวมขฎกและตุ้มหูที่ประดับด้วยแก้วอมรภค มีมือสี่มือ มือขวาข้างหนึ่งถือดอก มือซ้ายข้างหนึ่งถือพระขรรค์ชัยศรี มือซ้ายอีกหนึ่งข้างถือธนู มือขวาอีกข้างถือลูกศร นอนตะแคงบนหลังแรด อีกนัยยะหนึ่งกล่าวว่า บนหลังเสื่อ มุ่งหน้าไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้)

ประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับขุนสังขานต์

โดยธรรมเนียมปฏิบัติของชาวล้านนาที่มีต่อขุนสังขานต์ ในวันสังขานต์ล่องนั้น ชาวล้านนาจะยิงปืน จุด “สะโพก(สะป๋ก)” ทำความสะอาดบ้านเรือนและบริเวณที่อยู่อาศัยแต่เช้าตรู่ และชำระล้างร่างกายและการ “การดำหัว” ด้วยน้ำส้มป่อย เพื่อความเป็นสิริมงคลและเตรียมใจสำหรับการเข้าสู่ปีใหม่ตามปฏิทินล้านนา The Encyclopedia of Northern Thai Culture (1999) กล่าวถึงพิธีกรรมตามธรรมเนียมปฏิบัติของชาวล้านนาในวันสังขานต์ล่องไว้ว่า “...ในวันสังขานต์ล่องนี้ประชาชนจะระว่า พระอาทิตย์จะย้ายเข้าสู่ราศีเมษเวลาใด เมื่อถึงเวลาจะมีการจุดพลุ จุดประทัดขึ้นฟ้า สมัยก่อนทางวัดจะ

มีการเคาะระฆังเป็นการเตือนว่าความไม่เที่ยงของโลกของชีวิตได้เปลี่ยนไปอีกรอบหนึ่งแล้ว บางท้องถิ่นก็จะเตรียมหาน้ำพระพุทธรณ์ หรือน้ำส้มป่อย น้ำอบน้ำหอมไว้เซ็ดพรมตามเนื้อตามตัวหรือใช้สระหัวที่เรียกว่าดำหัว เรื่องนี้มีตำราอีกต่างหาก เรียกว่าเซ็ดกาลกิณีออกทิ้งไป เซ็ดจัญไรออกทิ้งไป บางแห่งก็จะหาค้อน หาม้ เคาะตามต้นไม้ ต้นดอกโดยถือว่าถ้าได้เคาะแล้ว ในปีนั้นต้นไม้ดังกล่าวจะมีลูกตก จะมีดอกบานงาม...” ซึ่งธรรมเนียมปฏิบัติบางอย่างก็มีความแตกต่างกันออกไปในแต่ละท้องถิ่น เช่น ในจังหวัดลำปางจะมีการนำข้าวเหนียวคลุกน้ำอ้อยวางไว้บริเวณมูรบ้าน ประดับประดาด้วยใบคำใบหนู³ บริเวณรั้วบ้าน ใช้ช่อใช้ตุ้งรับปีใหม่ โดยจะใช้หม้อน้ำวางไว้หน้าบ้าน 3-7 วันเพื่อรับสังฆานต์ ตามการเล่าสืบต่อกันมาดังที่ปรากฏในการบันทึกคำสัมภาษณ์ในหนังสือเก๊าผีไทยล้านนา M.C. Pramuanmark (1990) ได้บันทึกไว้ว่า “...ปู่จ๋างานเป็นเทวดาตนใหญ่อยู่เมืองบน แห่แทนแดนแต่ เป็นพรหมสามหน้าแห่หน้าจ๋างาน มีสามง่าม ปีใดเป้งมา เป้งเสื่อ ก็ขี่ตัวเป้งมา ต้องมีข้าวสุกน้ำอ้อยไว้กู่แจ่งบ้าน ใช้ใบกำ ใบหนู ไร่ปากประตูบ้าน 2 อัน ตีหัวคันไถ ใช้จ้อตุ้งฮับปีใหม่ แล้วก็คนเขาแต่งตัวใช้ดอกกาสะลองเหน็บหัว แล้วก็มีดอกจุ่มปลาหวาโตย แล้วก้อเอาหม้อต่อมไว้หน้าบ้าน ละไว้สัก 3-7 วัน ฮับจ๋างาน...” (แปลความ : ปู่สังฆานต์เป็นเทวดาที่ยิ่งใหญ่อยู่บนสวรรค์ จะมีชบวนแห่เป็นพรหมสามหน้า แห่หน้าสังฆานต์ มีสามง่าม ปีใดที่ตรงกับสัตว์ในปีนั้นกษัตริย์ใด ก็จะมีสัตว์ในปีนั้นกษัตริย์นั้นมา จะต้องมีข้าวคลุกน้ำอ้อยวางไว้ทุกมุมของบ้าน ใช้ใบคำใบหนู คือ ใบของต้นไม้ที่เป็นพญาไม้ (ไม้ที่ถูกกำหนดว่าเป็นใหญ่กว่าไม้อื่นๆ) ในแต่ละปีมาวางไว้ตรงประตูบ้าน 2 ช่อ ที่หัวบันได้ใช้ช่อหรือฮับปีใหม่ประดับไว้ ผู้คนจะแต่งตัว เหน็บดอกกาสะลอง ดอกลีลาวดี และนำหม้อน้ำวางไว้ที่หน้าบ้าน ทิ้งไว้ 3-7 วัน เพื่อต้อนรับสังฆานต์) โดยธรรมเนียมปฏิบัตินี้ยังคงมีการปฏิบัติกันอยู่ในชุมชนบางแห่งของจังหวัดลำปางในช่วงสงกรานต์

ภาพที่ 2 การใช้ช่อตุ้งประดับบริเวณหน้าบ้านของชาวลำปางเพื่อต้อนรับปู่สังฆานต์
ที่มา: Thapani khrueraya, 2021 (ได้รับอนุญาตให้เผยแพร่แล้ว เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2564)

³ใบคำใบหนู คือ ใบของต้นไม้ที่เป็นพญาไม้ (ไม้ที่ถูกกำหนดว่าเป็นใหญ่กว่าไม้อื่น ๆ) ในแต่ละปี

ลักษณะการเกิดขึ้นและการดำรงอยู่ของขุนสังฆานต์

ผลที่ได้จากการวิเคราะห์ที่ตัวบทจากเอกสาร พบว่าทั้งขุนสังฆานต์ ปู่สังฆานต์และย่าสังฆานต์ เกิดขึ้นและดำรงอยู่ควบคู่กับสังคมและชาวล้านนามาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นทัศนคติที่สอดคล้องกับสนั่น ธรรมธิ (Thamathi, 2014) กล่าวว่า “...ภาพของปู่หรือย่าสังฆานต์ แท้จริงแล้วเป็นสัญลักษณ์ของกาลเวลาที่ล่วงเลยไป ขยะมูลฝอยหรือสิ่งปฏิกูลเป็นตัวแทนของสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาหรือสิ่งอัปมงคล คนโบราณสร้างภาพขึ้นแล้วเสกสรรปั้นแต่งเติมรสโดยการให้ยิงปืนหรือจุดประทัด ยิงตะไล ขบไล่เพื่อกดดันสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาให้เลื่อนไหล ล่องไปกับกาลเวลา เป็นการผลักดันสิ่งอัปมงคลให้ผ่านไปกับปีเก่านั่นเอง...” ทั้งนี้การเกิดขึ้นมาของขุนสังฆานต์ในแต่ละปีนั้น จะมีลักษณะคล้ายคลึงกับสุริยเทพที่ปรากฏอยู่ในความเชื่อของผู้คน โดยจะปรากฏขึ้นเพียงครั้งเดียวในรอบปี คือวันสังฆานต์ล่อง สนั่น ธรรมธิ (Thamathi, 2014) กล่าวถึงการมาและการไปของขุนสังฆานต์ว่า “...การมาและการไปของขุนสังฆานต์ เป็นภาษาที่ใช้ในตำราของล้านนา ดังนั้นในตำราจะใช้คำว่า “ขุนสังฆานต์มา” หรือ “ขุนสังฆานต์ไป” อีกทั้งบุคลิกของขุนสังฆานต์จะอยู่ในภาพสุริยเทพผู้ยิ่งใหญ่ แต่อย่างไรก็ตามในภาษาปากของชาวบ้านจะใช้คำว่า “สังฆานต์ล่อง...” ทั้งนี้แม้ว่าการปรากฏขึ้นของขุนสังฆานต์จะมีเพียงวันเดียวตามการรับรู้ของชาวล้านนา แต่เรื่องราวของขุนสังฆานต์ไม่ได้หายไปจากระบบความเชื่อของชาวล้านนาแต่อย่างใด นอกจากนี้ การทำหนังสือปีใหม่เมืองหรือประกาศสงกรานต์ขึ้นมาในทุกปีนั้นเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เรื่องราวของขุนสังฆานต์ยังคงสามารถดำรงและมีตัวตนอยู่ต่อไปได้ในสังคมนล้านนาและเป็นสิ่งช่วยตอกย้ำและถ่ายทอดบทบาทและความสำคัญของ ขุนสังฆานต์ในฐานะของผู้ที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงระบบ วันดี วันเสียในแต่ละรอบปี ให้มีความสัมพันธ์กับ ขนบ ธรรมเนียม ประเพณีและพิธีกรรมในล้านนา

บทบาทหน้าที่ของขุนสังฆานต์ในสังคมนล้านนา

ผลการศึกษาพบว่าขุนสังฆานต์มีบทบาทสำคัญดังนี้

(1) บทบาทในการทำหน้าที่เป็นชุดคำพยากรณ์ เพื่อให้ทางออกแก่ความคับข้องใจ เป็นการบรรเทาความทุกข์ของมนุษย์ โดยธรรมชาติวิสัยของมนุษย์นั้นมีความอยากรู้อย่างไรเรื่องราวในอนาคตเพื่อหาแนวทางในการรับมือกับปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะนั้นและปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตของตนเอง ซึ่งชุดคำพยากรณ์อันเนื่องมาจากขุนสังฆานต์ มีองค์ประกอบที่ถูกบรรยายในรูปแบบของคำพยากรณ์ในแต่ละปี โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ ปริมาณน้ำฝน เหตุการณ์บ้านเมือง ผลิตผลทางการเกษตร ราคาของวัตถุดิบเพื่อการบริโภคและต้นทุนของปัจจัยการผลิต เศรษฐกิจที่มนุษย์จะเผชิญ และแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้นในปีนั้น ดังนั้นเรื่องราวและบทบาทของขุนสังฆานต์จึงมีความสำคัญด้านการเป็นชุดคำพยากรณ์ เช่น พยากรณ์ในเอกสารพิสาเรื่องหนังสือปีใหม่ ฉบับวัดธาตุคำ (Phra Kru Adulsitakit, n.d.) ที่กล่าวถึงการไปของขุนสังฆานต์พร้อมชุดคำพยากรณ์ไว้ว่า

“...สังฆานต์ไปวัน ๑ ...เข้า ไร่นา บ่ตีหลาย...(แปลโดยผู้วิจัย : ขุนสังฆานต์ไปวันอาทิตย์ จะทำให้ข้าวไร่ข้าวนาไม่ได้ผลผลิตที่ดี)

วัน ๒ ... ไปค้าขายมักผิดกัน ฟันกันนัก... (แปลโดยผู้วิจัย: ขุนสังขานต์ไปวันจันทร์ ผู้ที่ไปค้าขายจะทะเลาะวิวาท ฆ่าฟันกัน)

วัน ๓ ...แพ้แม่มาน ฝนตกบ่ทั่วกัน เสกจักมีชูแห่ง... (แปลโดยผู้วิจัย: ขุนสังขานต์ไปวันอังคาร จะมีอันตรายต่อหญิงมีครรภ์ ฝนจะตกไม่ทั่วถึง และจะมีศึกสงครามทุกแห่งหน)

วัน ๔ ...แมงบ้งมักกัดเข้า...(แปลโดยผู้วิจัย: ขุนสังขานต์ไปวันพุธ จะเกิดศัตรูพิษในนาข้าว)

วัน ๕ ...ย้อมแพ้วเจ้า ฝนตกนัก...(แปลโดยผู้วิจัย: ขุนสังขานต์ไปวันพฤหัสบดี จะเกิดอันตรายแก่พระสงฆ์)

วัน ๖ ...แพ้แม่มาน เข้าดี คนทั้งหลายประกอบด้วยลาภะ...(แปลโดยผู้วิจัย: ขุนสังขานต์ไปวันศุกร์ จะมีอันตรายต่อหญิงมีครรภ์ ข้าวกล้าได้ผลผลิตดี ผู้คนทั้งหลายจะมีลาภ)

วัน ๗ ...ฝนตกหวัปีมาก กลางปีหางปีมีหลายแล..." (แปลโดยผู้วิจัย: ขุนสังขานต์ไปวันเสาร์ ต้นปีจะมีฝนมาก กลางปีและท้ายปีจะมีฝนน้อย)

ชุดคำพยากรณ์เหล่านี้เป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตแบบล้านนาที่เกี่ยวข้องและมีความสัมพันธ์กับระบบปฏิทินอันเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงความเชื่อและความศรัทธาที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้าน สังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง และระบบความเชื่อเรื่องฤกษ์ ยาม วันดี วันเสียที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับระบบปฏิทิน ตลอดจนจารีต ขนบธรรมเนียมและประเพณีท้องถิ่นที่สืบเนื่องมาอย่างช้านาน เพื่อเป็นการแนะนำแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิต เพื่อให้ชาวล้านนาเตรียมตัวรับมือกับปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตตลอดจนถึงการสร้าง ความมั่นใจในการดำเนินชีวิตเมื่อได้ปฏิบัติตนตามคำแนะนำนั้นแล้ว เช่นเดียวกับชุดคำพยากรณ์ในหนังสือปีใหม่เมืองล้านนา พุทธศักราช ๒๕๖๔ ฉบับสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่ได้พยากรณ์ตามหลักโหราศาสตร์ซึ่งจะมีความแตกต่างจากประกาศสงกรานต์ของไทยภาคกลาง โดยจะมีการบอกแนวปฏิบัติในวันสงกรานต์ จากนั้นจะเป็นการพยากรณ์เช่น จำนวนนาคน้ำ จำนวนท่าฝน เหตุการณ์ต่าง ๆ ในบ้านเมือง สิ่งที่จะเกิดกับพืชพันธุ์ธัญญาหารของเกษตรกร ทั้งนี้ความเชื่อของขุนสังขานต์ที่ระบุไว้ในหนังสือปีใหม่ล้านนานั้นได้รับมาจากอินเดียผ่านทางพุทธศาสนาตามคัมภีร์ต่าง ๆ เมื่อชาวล้านนาเข้ามาแล้วก็มี การปรับให้เข้ากับวัฒนธรรมของท้องถิ่นตนเอง เพื่อการเกษตรและกสิกรรมเพื่อให้รู้ล่วงหน้าว่าปริมาณน้ำในการทำการเกษตรจะอุดมสมบูรณ์เพียงพอหรือไม่ ในภาคกสิกรรมจะมีการพยากรณ์ให้ระมัดระวังโรคภัยที่จะเกิดขึ้นกับสัตว์เลี้ยง เช่น วัว ควาย ทั้งนี้ในส่วนของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติอื่น ๆ เช่น การกล่าวถึงไม้ที่เป็นใหญ่แก่ไม้ทั้งหลาย ดอกไม้ที่เป็นใหญ่แก่ดอกไม้ทั้งหลาย ขวัญข้าวไปสถิตอยู่ในไม้ใด ทั้งนี้ก็เพื่อให้ชาวล้านนารู้จักกตัญญูต่อธรรมชาติและใช้ชีวิตร่วมกับธรรมชาติได้อย่างกลมกลืนโดยไม่ทำลายและก่อให้เกิดปัญหาต่อสิ่งแวดล้อม (Thamathi, 2010)

(2) บทบาทในการเป็นผู้ทำหน้าที่บอกกาลและนำมนุษย์ก้าวเข้าสู่วาระใหม่แห่งปีเมื่อถึงวันสังขานต์ล่องในแต่ละปีชาวล้านนาจะระลึกถึงขุนสังขานต์ขึ้นมา ในขณะที่วันอื่น ๆ ของปีไม่มีการกล่าวถึงขุนสังขานต์เลย จึงมีนัยยะว่าขุนสังขานต์ได้ทำหน้าที่เป็นผู้บอกกาลที่กำลังจะผ่านพ้นไปและวาระใหม่ที่กำลังจะเข้ามา เมื่อชาวล้านนาตระหนักถึงกาลเวลาที่กำลังจะผ่านไปโดยมีขุนสังขานต์เป็นผู้บอกจึงเป็นการวางแผนและการเริ่มต้นชีวิตใหม่และเป็นบทบาทในการให้ความรู้แก่ชาวล้านนาในเรื่องการเปลี่ยนผ่านวาระเก่าเข้าสู่วาระใหม่

(3) บทบาทในการเป็นผู้นำพาเคราะห์กรรมของมนุษย์ไป ชาวล้านนาเชื่อว่าในวันสังขานต์ล่องนั้น ตามวรรณกรรมมุขปาฐะ ปู่สังขานต์ ยาสังขานต์จะเป็นผู้นำเอาเคราะห์กรรมที่มนุษย์ได้ประสบมาตลอดทั้งปีและที่มีอยู่ในขณะนั้น รวมถึงสิ่งอัปมงคลต่าง ๆ ไปจากมนุษย์ ส่วนขุนสังขานต์ที่ปรากฏในวรรณลายลักษณ์นั้นไม่ได้ทำหน้าที่ในการนำเอาเคราะห์กรรมไปจากมนุษย์ แต่ทำหน้าที่บอกแนวทางในการรับมือกับเคราะห์กรรมหรือสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตตามคำพยากรณ์ที่ระบุเอาไว้ดังที่ปรากฏในพิบสา ต้นฉบับจากวัดแม่มาเรื่อ อ.เมือง จ.พะเยาไม่ปรากฏปีที่บันทึก สืบค้นจากห้องสมุดดิจิทัล คัมภีร์โบราณล้านนา (Maenarua Temple, n.d.). ว่า

“...อาทิตย ผู้เกิดวัน ๔ จักมีเคราะห์ใหญ่แล คนผู้เกิดวัน ๗ จักมีโชคลาภหนักแล (แปลโดยผู้วิจัย: วันอาทิตย์ ผู้ที่เกิดวันพุธจะมีเคราะห์ใหญ่ ผู้ที่เกิดวันเสาร์จะมีโชคลาภ)

๒ (จันทร์) คนผู้เกิดวัน ๗ จักมีเคราะห์ใหญ่ที่อริบสงเคราะห์เสีย วันปากปีที่อปล่อยนง หนู ปู ปลา หอย เต่าเสีย คนผู้เกิดวัน ๔ จักมีโชคลาภมากหนักแล (แปลโดยผู้วิจัย: คนที่เกิดวันเสาร์จะมีเคราะห์ใหญ่ ให้รับประกอบพิธีบูชาเสเดาเคราะห์ ในวันปากปีให้ปล่อยนง หนู ปู ปลา หอย และเต่า คนเกิดวันพุธจะมีโชคลาภมาก)

๓ (อังคาร) คนผู้เกิดในวันอาทิตย์จักมีเคราะห์ใหญ่ หื้อได้รับบูชาเคราะห์ วันปากปีปล่อยสัตว์เสีย เทอะ (แปลโดยผู้วิจัย: วันอังคาร ผู้ที่เกิดวันอาทิตย์จะมีเคราะห์ใหญ่ ให้รับบูชาเคราะห์ โดยปล่อยปลา ในวันปากปี)

๔ (พุธ) คนผู้เกิดวันศุกร์นั้นจักมีเคราะห์ใหญ่ที่อริบูชาเสียเทอะ คนผู้เกิดวัน ๗ จักมีโชคลาภหนักแล (แปลโดยผู้วิจัย: วันพุธ ผู้ที่เกิดวันศุกร์จะมีเคราะห์ใหญ่ ให้บูชาเคราะห์ ผู้ที่เกิดวันเสาร์จะมีโชคลาภ)

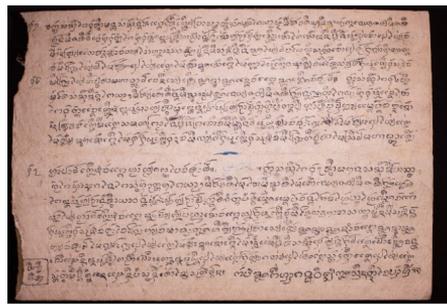
๕ (พฤหัสบดี) คนค้ากินเที่ยวทางจักมีเคราะห์ใหญ่แล ผู้เกิดวันอาทิตย์จักมีโชคลาภ แลคนผู้เกิดวันศุกร์จักมีเคราะห์ใหญ่ หื้อบูชามหาธาตุแลเจดีย์เสียเทอะ (แปลโดยผู้วิจัย: วันพฤหัสบดีคนที่ประกอบอาชีพค้าขายและเดินทางจะประสบเคราะห์หนัก ผู้เกิดวันอาทิตย์จะมีโชคลาภ และผู้ที่เกิดวันศุกร์จะมีเคราะห์หนัก ให้บูชามหาธาตุและเจดีย์)

๖ (ศุกร์) ผู้ยั้งทั้งหลายจักถูกเคราะห์แล คนผู้เกิดวัน ๓ จักมีลาภแล คนผู้เกิดวันศุกร์จักมีเคราะห์หื้อบูชาไม้สร้อยแลมหาธาตุเทอะ (แปลโดยผู้วิจัย: วันศุกร์ผู้หญิงทั้งหลายจะมีเคราะห์ ผู้ที่เกิดวันอังคารจะมี

ลาก ผู้ที่เกิดวันศุกร์จะมีเคราะห์ ให้บูชาต้นโพธิ์และมหาธาตุ)

๗ (เสาร์) คนผู้เกิดวันจันทร์มีโชคลาภ ลักษณะการอยู่ดีมีสุขนัก คนผู้เกิดวันศุกร์จักทุกขใจเคราะห์ร้ายจักมากถูกต้อง หื้อรับหมั้นบูชาเสียเทอะ...” (แปลโดยผู้วิจัย: วันเสาร์ ผู้ที่เกิดวันจันทร์จะมีโชคลาภสักการ จะอยู่ดีมีสุข ผู้ที่เกิดวันศุกร์จะมีความทุกข์ใจและจะประสบเคราะห์ร้าย ให้รับบูชาเคราะห์)

จากพับสาฉบับวัดแม่เนาเรือ อ.เมือง จ.พะเยา นี้จะเห็นได้ว่าความเชื่อเรื่องเคราะห์กรรมของมนุษย์ เป็นสิ่งที่ควรตระหนักและต้องหาทางแก้ไข โดยเอกสารพับสา ฉบับนี้ได้ระบุถึงผู้ที่จะมีเคราะห์ตามการไปของขุนสังขานต์ในแต่ละวัน ในรอบ 1 ปี นอกจากนี้ยังบอกแนวทางในการขจัดปัดเป่าเคราะห์กรรมด้วยการส่งเคราะห์ และให้บูชามหาธาตุเจดีย์ รวมถึงต้นสนหรือต้นโพธิ์ ด้วยความเชื่อที่ว่าหากทำพิธีส่งเคราะห์แล้ว มนุษย์ก็จะหมดเคราะห์กรรมหรือการบูชามหาธาตุเจดีย์ในระบบความเชื่อเรื่อง “ชุธาตุ” หรือการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุในเจดีย์ต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตและความมั่นใจเมื่อได้สักการบูชาสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์แล้วก็จะได้รับความคุ้มครองจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวถือเป็นการสะเดาะเคราะห์แก่ตนเองอีกด้วย ถือเป็นบทบาทในการสร้างความสบายใจ การหาทางออกขณะที่เผชิญปัญหา การสร้างความหวัง และการเป็นที่พึ่งของชาวล้านนา

ภาพที่ 4 เอกสารพับสา ฉบับวัดแม่เนาเรือ อ.เมือง จ.พะเยา

ที่มา: Lanna Manuscript Digital Library No. DLNTM_051318001_00. Retrieved 2021, 12 March, from <http://lannamanuscripts.net/th/manuscripts/6027>

(4) บทบาทในการเป็นผู้เตือนสติมนุษย์เกี่ยวกับการกระทำและผลการกระทำที่ผ่านมา และเตือนสติมนุษย์ให้ตระหนักถึงความไม่เที่ยงของสังขารและการเปลี่ยนแปลงของโลก รวมถึงวันเวลาของชีวิตที่เหลืออยู่ว่ามนุษย์ควรจะดำรงชีวิตให้มีคุณค่าต่อตนเองและผู้อื่นอย่างไร เมื่อวันเวลาได้หมุนเวียนมาจนกระทั่งครบรอบขวบปี สัญญาณแห่งปีใหม่ได้เริ่มขึ้นเป็นการเปลี่ยนผ่านวันและเวลาเก่าเข้าสู่วันและเวลาใหม่ ชาวล้านนาจะตระหนักถึงเรื่องราวของ “สังขาร” ที่ล่วงเลยไปกับวันและเวลาที่ผ่านไป ดังนั้นการเริ่มต้นการใช้ชีวิตด้วยการขจัดเสนียดจัญไรออกไปจากร่างกายด้วยน้ำมันส้มป่อยแล้ว การทำบุญใส่บาตรการอุทิศบุญกุศลไปให้ยังญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้วและไม่มีโอกาสได้ทำบุญหรือทำความดี จึงเป็นเรื่องที่ชาว

ล้านนาให้ความสำคัญมาก รวมถึงการขอขมาลาโทษต่อผู้ใหญ่ เช่น ธรรมเนียมการสูมาคารวะ สระเกล้า คำท้าวผู้ใหญ่ในวันปีใหม่เมือง อันเป็นธรรมเนียมนิยมที่สืบเนื่องมาจากการล่วงพ้นไปของสังขานต์ที่ทำให้ตระหนักถึงสังขารของตนเองอันไม่เที่ยงแท้แน่นอน เมื่อมีการเกิดขึ้นมาก็ย่อมมีการดับไปนั่นเอง

(5) บทบาทในการเป็นเครื่องมือการแสดงอัตลักษณ์ของสังคมล้านนา ในเทศกาลสงกรานต์ของชาวล้านนา ขุนสังขานต์เป็นผู้ที่มีบทบาทในด้านความเชื่อและก่อให้เกิดพิธีกรรมตามความเชื่อ ตลอดจนถึงขนบธรรมเนียมและประเพณีล้านนาโดยเรื่องราวของขุนสังขานต์เป็นที่รับรู้ทั่วกันในสังคมล้านนาเมื่อถึงวันสังขานต์ล่อง ทั้งนี้ไม่ปรากฏความเชื่อเรื่องขุนสังขานต์ในภูมิภาคอื่น ๆ ของไทย ขุนสังขานต์ในล้านนาจึงมีความเชื่อมโยงกับระบบวันตามความเชื่อของชาวล้านนา การดำรงอยู่และการมีตัวตนของขุนสังขานต์นี้ถือเป็นเครื่องมือในการแสดงสภาพและระบบความเชื่อและยังถูกนำมาใช้เป็นอัตลักษณ์หนึ่งของสังคมและวัฒนธรรมล้านนา

สรุปและอภิปรายผล

เรื่องราวของขุนสังขานต์สามารถจำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ รูปแบบของวรรณกรรมมุขปาฐะ จะมีชื่อเรียกว่า ปู่สังขานต์ การปรากฏภาพจินตนาการในวรรณกรรมมุขปาฐะนี้จะมาพร้อมกันกับ ย่าสังขานต์ ซึ่งจะมีลักษณะที่แตกต่างกับวรรณกรรมลายลักษณ์ ที่มีชื่อว่า ขุนสังขานต์ โดยทั้งสองนี้เป็นการสร้างบุคลาธิษฐานที่เกิดจากการผสมผสานความเชื่อระหว่างพราหมณ์-ฮินดู พุทธศาสนาและผีอันเป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวล้านนา และได้การยกระดับผีให้เป็นเทพตามคติความเชื่อของพราหมณ์-ฮินดูอีกครั้งหนึ่ง และในประเพณีสงกรานต์ชาวล้านนาจะมีธรรมเนียมปฏิบัติเกี่ยวกับขุนสังขานต์ในลักษณะที่เป็นประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับขุนสังขานต์กันมาอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้ลักษณะการเกิดขึ้นและการดำรงอยู่ของขุนสังขานต์ยังคงปรากฏคู่กับคติความเชื่อของชาวล้านนาอย่างเหนียวแน่น ส่วนบทบาทหน้าที่ของขุนสังขานต์ในสังคมล้านนาที่ปรากฏในวรรณกรรมมุขปาฐะและวรรณกรรมลายลักษณ์ ได้แก่บทบาทหน้าที่ 1.บทบาทหน้าที่เป็นชุดคำพยากรณ์ 2.บทบาทหน้าที่ในการบอกกาลและนำมนุษย์ก้าวเข้าสู่วาระใหม่แห่งปีในวันสังขานต์ล่อง 3.บทบาทหน้าที่นำเอาเคราะห์กรรมของมนุษย์ไป 4.บทบาทในการเตือนสติมนุษย์เกี่ยวกับการกระทำและผลการกระทำที่ผ่านมาและ 5.บทบาทหน้าที่ในการเป็นเครื่องมือการแสดงอัตลักษณ์ของสังคมล้านนา

ทั้งนี้แม้ว่าการปรากฏขึ้นของขุนสังขานต์จะมีเพียงวันเดียวคือ “วันสังขานต์ล่อง” ตามการรับรู้ของชาวล้านนา แต่ก็ไม่ได้ทำให้เรื่องราวของขุนสังขานต์หายไปจากระบบความเชื่อของชาวล้านนาแต่อย่างใด นอกจากนี้ การทำหนังสือปีใหม่เมืองหรือประกาศสงกรานต์ขึ้นมานั้นในทุกปีนั้นเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เรื่องราวของขุนสังขานต์ยังคงสามารถดำรงและมีตัวตนอยู่ต่อไปได้ในสังคมล้านนาและเป็นสิ่งช่วยต่อยอดและถ่ายทอดบทบาทและความสำคัญของขุนสังขานต์ในฐานะของผู้ที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงระบบวันดี วันเสียในแต่ละรอบปี ให้มีความสัมพันธ์กับ ขนบ ธรรมเนียม ประเพณีและพิธีกรรมในล้านนา

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1. เพื่อศึกษาข้อมูลขุนสังขานต์ในบริบทวรรณกรรมล้านนาพบว่าขุนสังขานต์ในล้านนาเป็นสัญลักษณ์ด้านความเชื่อที่มีความเกี่ยวเนื่องกับประเพณีสงกรานต์ของชาวล้านนาที่เชื่อมโยงคำพยากรณ์ไปสู่วิถีปฏิบัติในสังคม ทั้งนี้ในการวิจัยผู้วิจัยพบว่าไม่ปรากฏเรื่องเล่าของกบิลพรหม ถูกตัดเศียรในวรรณกรรมมุขปาฐะและวรรณกรรมลายลักษณ์แต่อย่างใดซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของไพฑูริย์ ดอกบัวแก้ว (Dokbuakaew, 2003) ว่า ตำนานสงกรานต์ของล้านนาซึ่งรับอิทธิพลจากอินเดียไม่มีที่มาเรื่องการตัดเศียร เพราะตามความเป็นจริงแล้ว พระพรหมมีกายทิพย์ไม่สามารถฆ่าให้ตายด้วยอาวุธใด ๆ และไม่เสพงาม ด้วยเหตุนี้ประวัติความเป็นมาของสงกรานต์ที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยการตัดเศียรพระพรหมและตัดหัวยักษ์ มารหรือปีศาจ จึงเป็นนิทานที่แต่งขึ้นมาทีหลังเพื่อประกอบคำทำนายเท่านั้น

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2. เพื่อวิเคราะห์บทบาทและการดำรงอยู่ของขุนสังขานต์ในสังคมล้านนาปัจจุบัน พบว่าบริบทของความเชื่อเรื่องขุนสังขานต์ล้านนาได้มีบทบาทหน้าที่ที่ดำรงอยู่ในสังคมปัจจุบันนั้นมีความสอดคล้องกับทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยมของ วิลเลียม อาร์ บาสคอม ซึ่งได้จำแนกบทบาทหน้าที่ของคติชนไว้ 4 ประการ คือ 1. ใช้อธิบายที่มาและเหตุผลในการทำพิธีกรรม ในพิธีกรรมตามความเชื่อของชาวล้านนาในการจุดตะไพ่ หรือยิงปืนไล่ปู้สังขานต์ย้ายสังขานต์ตามความเชื่อที่ปรากฏสืบต่อกันมา 2. ทำหน้าที่ให้การศึกษาแก่สังคมที่ใช้ประเพณีบอกเล่าบทบาทหน้าที่ของขุนสังขานต์ในข้อนี้มันถือเป็นการประเพณีที่ยึดโยงความเชื่อเรื่องขุนสังขานต์เข้ากับวิถีปฏิบัติของผู้คนในสังคมล้านนา เช่นการคำนวณวันดีวันเสีย การหาไม้ที่ขั้วขั้วสถิตอยู่ประจำปี เป็นต้น 3. รักษามาตรฐานทางพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนของสังคม บทบาทหน้าที่ในข้อนี้มันได้สะท้อนให้เห็นมาตรฐานทางพฤติกรรมของชาวล้านนาในวิถีปฏิบัติต่าง ๆ ที่สืบต่อกันมาและ 4. ให้ความเพลิดเพลินและเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของบุคคล ในบทบาทข้อนี้มันการเดินทางของขุนสังขานต์ในแต่ละปีจะมีการพยากรณ์ล่วงหน้าก่อน วันสังขานต์ลองเพื่อหาทิศทางลักษณะการของขุนสังขานต์ที่จะส่งผลกระทบต่อปริมาณน้ำฝน และผลิตผลทางการเกษตรในแต่ละปีเพื่อให้ผู้คนที่ดำรงชีวิตในสังคมเกษตรได้เตรียมตัวรับมือกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้จึงถือเป็นการหาทางออกให้กับความคับข้องใจของบุคคลตามทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยมของ วิลเลียม อาร์ บาสคอม

นอกจากนี้บทบาทหน้าที่และการดำรงอยู่ในสังคมล้านนาปัจจุบันของขุนสังขานต์นั้นพบว่าขุนสังขานต์ล้านนามีบทบาทหน้าที่ 1. บทบาทหน้าที่เป็นชุดคำพยากรณ์ 2. บทบาทหน้าที่ในการบอกกาลและนำมนุษย์ก้าวเข้าสู่วาระใหม่แห่งปีในวันสังขานต์ลอง 3. บทบาทหน้าที่นำเอาเคราะห์กรรมของมนุษย์ไป 4. บทบาทในการเตือนสติมนุษย์เกี่ยวกับการกระทำและผลการกระทำที่ผ่านมาและ 5. บทบาทหน้าที่ในการเป็นเครื่องมือการแสดงอัตลักษณ์ของสังคมล้านนา ทั้งนี้บทบาทหน้าที่ของขุนสังขานต์ในล้านนาที่พบในงานวิจัยนี้มีความแตกต่างไปจากการศึกษาบทบาทหน้าที่ของคติชนประเภทอื่น ตามบริบทที่ปรากฏในแต่ละความเชื่อ ประเพณี และสังคม

การศึกษาเรื่องขุนสังขานต์ : บทบาทหน้าที่และการดำรงอยู่ในสังคมล้านนาปัจจุบันนั้นได้ข้อค้นพบว่า ขุนสังขานต์ล้านนามีบทบาทสำคัญที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวล้านนาและเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับระบบปฏิบัติอันเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงความเชื่อและความศรัทธาที่จะส่งผลต่อการดำเนินชีวิตในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้าน สังคม

เศรษฐกิจ การเมือง การปกครองและระบบความเชื่อเรื่องฤกษ์ ยาม วันดี วันเสียที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับระบบปฏิทิน ตลอดจนจารีต ขนบ ธรรมเนียมและประเพณีท้องถิ่นที่สืบเนื่องมาอย่างยาวนาน เพื่อเป็นการแนะนำแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิต และเพื่อให้ชาวล้านนาเตรียมตัวรับมือกับปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ตลอดจนถึงการสร้างความมั่นใจในการดำเนินชีวิตเมื่อได้ปฏิบัติตนตามคำแนะนำนั้น

แม้ว่าเรื่องราวของขุนสังขานต์ในการรับรู้ของผู้คนในยุคหลังจะลดน้อยลงหากเทียบกับการรับรู้และการมีอยู่ของนางสงกรานต์ที่มาจากการเลื่อนไหลทางวัฒนธรรมของภาคกลางเข้าสู่ล้านนา แต่หลายองค์กรและหลายหน่วยงานในล้านนาก็พยายามที่จะผลักดันและฟื้นฟูให้ขุนสังขานต์ได้เข้ามามีบทบาทและดำรงอยู่ในประเพณีสงกรานต์และการรับรู้ของผู้คนในล้านนา งานวิจัยเรื่องนี้จึงเป็นฟันเฟืองหนึ่งที่จะช่วยเผยแพร่องค์ความรู้เรื่องขุนสังขานต์ล้านนาแก่สังคมล้านนา เพื่ออนุรักษ์ สืบทอดความเชื่อเชิงคติชนอันเป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรมให้แก่ผู้คนในสังคมต่อไป

References

- Chotidilok S. & Runra P. (2017). Goddess Dolls : The Reproduction of the Discourse “If You Don’t Believe It, Don’t Disrespect It” and the Functions of Modern Sacred Objects in Thai Society. *Journal of Humanities and Social Sciences, uratthani Rajabhat University*, 9 (1), pp.149 – 172. (In Thai)
- Dokbuakaew, P. (2003). *Songkran Festival: The Original Belief and the*. Chiang Mai: Ming Muang. (In Thai)
- Kasampolkoon A. (2009). *Myths of Phra Sri An in Thai society: Creation and Roles* (Doctoral Dissertation). Chulalongkorn University.
- Kittiwong Temple. (n.d.). Lanna Manuscript. (Manuscript No. DELMN 021_052_1089_008). Digital Library of Northern Thai Manuscripts, Mae Hongson. <http://lannamanuscripts.net/th/> (In Lanna)
- Maenarua Temple. (n.d.). “Lanna Manuscript”. (Lanna Manuscript No. DLNTM_051318001_00). Digital Library of Northern Thai Manuscripts, Phayao. <http://lannamanuscripts.net/th/> (In Lanna)
- Na Thalang, S. (2005). *Folklore Theory: Analysis Methodology of Folklore – Folk Tales*. Bangkok: Academic Publication Project, Faculty of Arts, Chulalongkorn University. (In Thai)

- Naksuk, Y. Editor. (2003). **Lanna Calendar Revision and New Year Declaration.** (Project No. RDG45N0005) [Grant]. The Thailand Research Fund (TRF).
- Phaowattanasuk, M. (2020). **Lanna New Year 2020: Prathueng Wittaya Edition.** Chiang Mai: Prathueng Wittaya. (In Thai)
- Phra Kru Adulsilakit. (n.d.). Nungsue Pee Mai Lanna Manuscript. Thatkham Temple, Chiang Mai. (In Lanna)
- Phra Thammathato Phikku & M.C. Pramuanmark. (1990). **The Legend of Thai Ghosts.** Bangkok: Amarin Printing. (in Thai)
- Singha Wannasai. (n.d.). Manuscript of Hora Plaeng Pee Mai. (Manuscript No. DELMN021_085_0628_006). Digital Library of Northern Thai Manuscripts, Lamphun. <http://lannamanuscripts.net/th/> (In Lanna)
- Sujachaya, S. (2017). **Rain Praying Rituals of the Tai Peoples.** Tai Rice Culture Folklore: Institute Of Thai Studies, Chulalongkorn university.
- Tabtim S., & Khatshima K. (2019). A study role of women and men in Khmer folktales. **Journal of Humanities and Social Sciences.** Vol 15 No 2, July – December 2019, P 48-74.
- Thamathi, S. (2010). **Lanna New Year.** Chiang Mai: Suthep Printing. (in Thai)
- Thamathi, S. (2014). **Roi Sara Lanna Legend: 4th Issue.** Chiang Mai: Suthep Printing. (in Thai)
- Thamathi, S. (2021, April 1). **Lanna New Year.** The Center for the Promotion of Arts and Culture, Chiang Mai University. <https://art-culture.cmu.ac.th/Lanna/articleDetail/2150>. (in Thai)
- The Foundation of Thai Culture Encyclopedia. (1999). **The Encyclopedia of Northern Thai Culture: 13th Issue.** Bangkok: O.S. Printing House Co., Ltd. (in Thai)